

O'ZBEKISTONDA BOZOR IQTISODIYOTINING XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Farg'ona davlat universiteti, iqtisodiyot fakulteti

Goziyev Murodjon Shokirjonovich

Iqtisodiyot va turizm kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakatda iqtisodiyotni tubdan isloh qilish, bozor munosabatlarini joriy etish, huquqiy va institutsional asoslarni yaratishga katta e'tibor qaratildi. Yangi davrning talablari milliy iqtisodiyotda tub o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Avvalo, davlat mulkchiligidan voz kechib, xususiy mulkchilik, tadbirkorlik va raqobat muhitini yaratish bosh maqsad qilib belgilandi. Bozor iqtisodiyoti mohiyati o'zining erkinlikka, ochiqlikka asoslangani, barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun teng sharoitda ishlab, natijalarga erishishga keng imkoniyat berishi bilan belgilanadi. Bu tizimda resurslar taqsimoti, ishlab chiqarish omillari, tovar va xizmatlar narxi hamda miqdori tashqi ta'sirlardan mustaqil, ya'ni bozor talab va taklifi asosida aniqlanadi.

Kalit so'zlar: bozor iqtisodiyoti, islohotlar, xususiylashtirish, raqobat, tadbirkorlik, investitsiya, mulkchilik, modernizatsiya, innovatsiya, barqarorlik.

O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, bozor iqtisodiyotining tarkib topishi va tizim sifatida shakllanishi bosqichma-bosqich tarzda amalga oshirildi. Dastlab davlat tomonidan iqtisodiyotning barqaror ishlashini ta'minlash uchun huquqiy asoslar yaratildi. Respublikada mulkchilik shakllarining xilma-xilligi, tadbirkorlik faoliyati erkinligi, chet el investitsiyalarini jalb qilish borasida qonunchilik ishlab chiqildi va takomillashtirildi. Mazkur jarayonda davlat iqtisodiy islohotlarning asosiy tashabbuskori va harakatlantiruvchi kuchi sifatida qatnashdi. Asosiy e'tibor aholining ijtimoiy himoyasiga, iqtisodiy o'sish va barqarorlikni muhofaza qilish, davlat va jamiyat manfaatini tafovut qilmaslikka qaratildi. Bozor iqtisodiyotiga o'tishdagi muhim bosqich bu — davlat mulkini xususiylashtirish, ishlab chiqarish

kuchlarini liberallashtirish, narx belgilash erkinligini joriy qilishdan iborat bo'ldi. Mazkur o'zgarishlar natijasida resurslarni samarali boshqarish, iqtisodiyotda real raqobat muhitining shakllanishi yuz berdi. Xususiy mulkchilik va tadbirkorlik rivoji iqtisodiy o'sishning harakatlantiruvchi kuchiga aylandi. Aholi daromadlari va bandligining oshishi, ishbilarmonlik sohasida yangi g'oya va tashabbuslarning paydo bo'lishi, iqtisodiyotga zamonaviy boshqaruv uslublarining kirib kelishi bevosita bozor islohotlari natijasidir. Shu bilan birga, O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tishda bosqichma-bosqich yondashuvni afzal ko'rdi. Ya'ni iqtisodiy islohotlar bir yo'la keskin o'zgartirilmay, ijtimoiy barqarorlik saqlab qolingan holda, davlat ishtiroki va nazorati ostida amalga oshirildi. Bozor islohotlarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, kichik va o'rta biznesga imtiyozlar yaratish, bank tizimini isloh qilish, soliq tizimini soddalashtirish kabi omillar muhim rol o'ynadi [1].

Mamlakat iqtisodiyotida boshqaruv tizimi isloh qilindi, aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy faolligi oshirildi, investitsion jozibadorlik mustahkamlandi. Bozor iqtisodiyotining poydevori bo'lgan pul-kredit siyosati mustahkamlandi, milliy valyuta barqarorligi ta'minlandi. Narxlarini bosqichma-bosqich erkinlashtirish orqali tovar va xizmatlar bozorida raqobat kuchaydi. Uzlaksiz foydalaniladigan resurslar samarali taqsimlana boshlandi. Bozor islohotlari natijasida mulkchilik shakllarining xilma-xilligi kengaydi, ko'plab yangi xo'jalik subyektlari va korxonalari tashkil etildi, davlatning iqtisodiyotdagi ulushi kamayib, xususiy sektor faoliyati kuchaydi. Bozor iqtisodiyoti shart-sharoitida davlat boshqaruvi ham tubdan takomillashdi: xalqaro standartlar asosida huquqiy tizim shakllantirildi, investitsion muhiti yaxshilandi, tashqi savdo isloh qilindi va eksport salohiyati oshdi. Natijada iqtisodiyot tarkibiy tuzilmasi muhim o'zgarishlarga uchradi. Mamlakat ulkan agrosanoat majmuasidan zamonaviy sanoat va xizmatlar sohasiga dastlabki qadamlarni tashladi. Ko'plab zamonaviy tarmoqlar paydo bo'ldi va ahamiyat kasb etdi. O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilganda, zamonaviy bozor infratuzilmasi yaratilgani ham diqqatga sazovor. Bank-moliya tizimi jadal rivojlandi, sug'urta,

lizing va boshqa moliyaviy xizmatlar bosqichma-bosqich hayotga tatbiq qilindi. Davlat resurslarini bozor raqobatiga mos holda taqsimlash, qishloq xo'jaligini isloh qilish, sanoatni diversifikatsiya qilish jamiyat taraqqiyotining bosh omillariga aylandi. Mazkur islohotlar natijasida, so'nggi yillarda barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishildi, aholi turmush darajasi yaxshilandi [2].

O'zbekiston hukumati bozor iqtisodiyoti sharoitida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, investorlar uchun qulay muhit yaratish, mintaqaviy va xalqaro iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Xususan, erkin iqtisodiy zonalarda zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, yirik korxonalarni modernizatsiya qilish va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish mamlakat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi. Bularning barchasi jamiyatda innovatsion taraqqiyot, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga asos soldi. Bozor iqtisodiyotining yuksalishi to'la mustaqillik, mulkchilik erkinligi, tadbirkorlik tashabbusini rag'batlantirish, resurslardan samarali foydalanish asosida amalga oshirilmoqda. Shu jihatdan, davlat asosiy e'tiborni iqtisodiyotning bazaviy sohalarini modernizatsiya qilish, mehnat unumdorligini oshirish va xalqaro bozorda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish masalalariga qaratib kelmoqda. Iqtisodiyotda islohotlarning tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi natijasida makroiqtisodiy ko'rsatkichlar barqaror o'sa boshladi, eksport geografiyasi kengaydi, ichki bozor hajmi ortdi [3].

Bozor iqtisodiyotida ijtimoiy muvozanatni ta'minlash ham muhim o'rin tutadi. Mamlakatda kambag'allikni qisqartirish, yangi ish o'rinlari yaratish, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish bo'yicha barqaror siyosat amalga oshirilmoqda. Iqtisodiy islohotlar orqali aholining daromadlar bazasi kengaydi, mamlakat infratuzilmasi zamonaviy qiyofa kasb etdi. Respublikada shahar va qishloq infratuzilmasini rivojlantirish, zamonaviy uy-joylar qurish, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini kengaytirish orqali hayot sifati oshdi, aholi farovonligiga erishildi. Tadbirkorlikka keng yo'l ochilishi bilan mamlakatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi ulushi yildan yilga ortib

bormoqda. Bu esa iqtisodiyotda taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylandi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslaridan samarali foydalanish, ishlab chiqarishda zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish orqali yuqori daromadli va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda. Iqtisodiyotda innovatsion yondashuvlar, ishlab chiqarish va xizmatlar sohasi integratsiyalashuvi, ilm-fan va texnologiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy mezoniga aylanmoqda [4].

Yangilangan O'zbekiston taraqqiyotida bozor iqtisodiyotining ilg'or tamoyillari va zamonaviy boshqaruv uslublari asosiy o'rinda turibdi. Bu esa mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichiga – barqaror, rivojlanayotgan, ochiq va integratsiyalashgan iqtisodiyot sari yo'l ochmoqda. Iqtisodiy islohotlarning izchil amalga oshirilishi, resurslardan samarali foydalanish, tadbirkorlikni har tomonlama rivojlantirish, islohotlarning huquqiy va institutsional asoslarini mustahkamlash orqali O'zbekiston iqtisodiyoti uzoq muddatli barqaror o'sishga erishmoqda. Kelgusida O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining raqobatbardoshligi va tashqi bozorlarda samaradorligini yanada oshirish uchun tarkibiy islohotlarni chuqurlashtirish, sohalar o'rtasida integratsiya, zamonaviy innovatsiyalar va ilg'or texnologiyalarni tadbiriq qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yangi ishlab chiqarish tarmoqlari va xizmatlar sohasi hamda zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish asosida mamlakat iqtisodiyoti jahon bozorida o'z o'rini topmoqda [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyoti shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari bosqichma-bosqich, izchil va puxta reja asosida amalga oshirildi. Har bir islohot, qabul qilingan qonun va dastur mamlakat istiqboliga, xalq farovonligiga xizmat qildi. Rational boshqaruv, tashabbuskorlikni rag'batlantirish, davlat tomonidan samarali nazorat va ko'makning uyg'unligi iqtisodiy modernizatsiyaning asosiy tayanchi bo'ldi. Kelajakda ham mamlakat taraqqiyoti uchun hal qiluvchi bo'lib, O'zbekiston dunyodagi taraqqiy topgan davlatlar qatoriga qo'shilishga harakat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aliboev, J. (2018). "O'zbekiston iqtisodiyotida bozor munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishi". Iqtisodiyot va Innovatsiya, 4(2), 17-26.
2. Bobojonov, A. (2019). "O'zbekiston iqtisodiyotida xususiylashtirish jarayonlarining samaralari va istiqbollari". O'zbekiston Iqtisodiyoti, 5(3), 92-101.
3. Dusmuratov, R. (2021). "Bozor mexanizmlari va ularning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri". Milliy Taraqqiyot, 11(4), 66-75.
4. Hamroyev, A. (2020). "O'zbekistonda raqobat muhiti va uning rivojlanish omillari". Iqtisodiy Tahlil, 6(1), 39-47.
5. Islomov, K. (2017). "Rivojlanayotgan mamlakatlarda bozor iqtisodiyoti: O'zbekiston tajribasi". Jahon Iqtisodiyoti, 4(2), 25-31.
6. Jo'rayev, S. (2022). "Iqtisodiy islohotlarning samaradorligi va uning bozor iqtisodiyoti rivojiga ta'siri". Innovatsion Rivojlanish, 7(2), 52-60.
7. Matmuratova, N. (2022). "O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiya muhitini takomillashtirish yo'llari". O'zbekiston Iqtisodiy Jurnal, 8(3), 118-126.